

Üllő a nevét vagy tőle vagy valamely ugyanily nevű elődjétől vette. Az *Illés* névről van a biharmegyei *Illye* (l. Csánki, I: 611) és Erdélyben *Illyefalva*, *Maros-Illye* is.

Bádonfa és Bágyon. Bádon(y)fa (a Bádonfalva rövidítése) vasmegyei helység, melyet korábban *Baldonfalvá*-nak is írtak.

E megyében birtokos a német Hermann nevű jövevény-nemzetség, melynek családtagjai között Balduin-nevűeket is találunk. Miután Baldonfalvát az ezen nemzetségből kiágazott Hermann-család birtokában találjuk, valószínű, hogy Baldonfalva nem egyéb mint Balduinfalva változata. Oklevélileg be van bizonyítva, hogy Hermáni Bald(u)in comes fia, Baldin 1309-ben élt.* A Balduin név leggyakoribb régi írásmódja pedig Baldin és Baldun és mindkettőnek helyes kiejtése: Baldon, melyből később az *l* betű kiesett.

Találunk azonban felette gyakran Bagen, Bagin, Bagyn, nevezetesen pedig Bagon és Bagun személynevet is, melynek egyetlen helyes kiejtése *Bágyon*. Ez a fentiek alapján szintén nem egyéb, mint a Balduin név magyaros átalakítása, s e néven egynehány helységet még most is neveznek.

WERTNER MÓR.

Bálvány-utca = Göttergasse. Ismeretes, hogy a mai budapest-lipótvárosi *Bálvány-utca* régi neve *Göttergasse* volt s a míg Pest német város, ez utca sarkain csakis az utóbbi fölírás nem olvasható. Magyar nyelvű „Czím- és Lakásjegyzék“ akkoriban nem volt s az utcák magyar nevét nem is állapították meg hivatalosan; kiki úgy fordította le magának az utcák nevét magyarra, a hogyan nyelvérzéke s német nyelvismerete leghelyesebbnek találta. 1825-től fogva már vannak adataink, hogy a vidékről bevándorolt magyar lakosok hogyan próbálgatták az utcák német nevét magyarul visszaadni. 1825-től fogva ugyanis Trattner Nemzeti Kalendáriumában megvan már a pesti Tabularis Prókátorok lakása magyar nyelven úgy, a miként az illetők maguk küldötték be a „typographiának“; utóbb a Helytartótanács, Kúria, Királyi Tábla tisztukarának s az Univerzitás professorainak lakása is; 1832-től kezdve pedig a „Névkönyv“-ben a Magyar Tudós Társaság tagjaié is.

1831-ben Rakovszky István kir. táblabíró a *Bálványok-utczában*, 1832-ben Simon Florent prókátor a *Bálvány-utczában*, 1833-ban Nemes György prókátor megint a *Bálványok-utczában*, 1839-ben gr. Nádasdy Leopold, Sombory Imre, Ocskay Ignác a *Bálvány-utczában*, de Nemes György még mindig a *Bálványok-utczában* lakik. Ezentúl már csakis *Bálvány-utca*, de azért Ballagi még 1890-ben is megemlíti, hogy a budapesti Bálvány-utca = Göttergasse.

Nyilvánvaló, hogy a ki a *Götter*-t akár *Bálványok*-ra, akár *Bálványra* először fordította, nem tudhatott jól németül; neki *Götter* vagy *Götze* mindegy volt. A német Schams (Beschreib. d. kön. Freystadt Pest 70. l.) nem is így értelmezte 1821-ben, mikor ezeket mondja róla: „die Göttergasse kann man unter die schönen zählen, denn die üppige Fülle an Ideen und Bildern, und eine seltene Le-

* Anjoukori Okmánytár I. 177.

bendigkeit in der Darstellung der Façaden wird sie in Kürze „zu einer wahren Göttergasse“ bilden, wenn die noch übrigen unbebauten drey Gründe die begonnene Regelmässigkeit vollenden“.

De legyen akár *bálvány*, akár *Götter*, ez utcanevet bajos megérteni. 1758-ban (Rómer, Régi Pest, 1873) a Lipótvárosnak még se hire, se hamva nem volt. 1786-ban lett kész a Neugebäude s előbb a Váczi-utcza végétől föl odáig csupa homokbuczka. 1804-ben megvan már a Zwey-Adlergasse, a Dreykronengasse, de Göttergasse néven még nincs utcza. Ezt 1815-ben találok először (Addressbuch d. kön. Freystadt Pesth, 8. l.): Tihanyi Tamás septemvir lakik benne. A „Göttergasse“ névnek tehát 1804 és 1815 között kellett támadnia.

De hogyan kapta e nevet? Ez idő közben, de előbb sem találtak e homokbuczkákon pogány istenek faragott képeire. Erről legalább mit sem tud a história. Azt a föltevést sem fogadhatjuk el, hogy valami bolt vagy korcsma czimertáblájáról kapta volna a nevét. Efféle czimertáblákra galambot, szarkát, öt pacsirtát, két sast, borzot, két nyulat, két oroszlánt, egy vagy több koronát, három szívet, aranykezet, három dobót stb. pingáltak Pesten, nem pedig pogány isteneket, s effélet abban az időben vallási szempontból sem igen engedtek volna meg.

Már valami 25 vagy 30 évvel ezelőtt fölmerült a gondolat, hogy ez utcza neve eredetileg nem is Göttergasse volt, hanem csakis félreértésből vagy félremagyarázásból kapta e nevét. Egy ötletes ember azzal a föltevéssel állott elő, hogy ez utcza eredeti neve *Gödergasse* (*Gödi utcza*) volt s csakis a németes kiejtés (?!) csinált belőle Göttergasse-t. A gödi pusztá csakugyan Pest közelében fekszik, s ilyenforma utcanevek Pesten: a Váczi-, Hatvani-, Kecskeméti-, Soroksári stb. utcák is. E magyarázat oly szellemesnek s mindamellett oly természetesnek látszott, hogy mindenki, a ki hallott róla, szívesen belenyugodott.

De Arany László nem! Ellenérvei, melyeket beszélgetésünk közben fölhozott, a következők voltak:

„A Bálvány-utcza az Újvásártérből (ma Erzsébettér) indul ki s a másik végével neki megy a Nájgebáj derekának; folytatása sem erre, sem arra nincs. A Váczi-, Hatvani-, Kecskeméti-utcza kiment egészen a régi város végéig, a Váczi, Hatvani, Kecskeméti kapuig; a Kerepesi-úton, Üllei-úton, Soroksári-útczán végig menve kijutok a Kerepes, Üllő, Soroksár felé vezető országútra, a nélkül, hogy valami más útczába be kellene kanyarodnom. A Bálvány-utczából, ha Gödre akarok jutni, előbb több utczán csavarogva ki kell érnem a Váczi-útra; azon azután elmehetek Dunakeszre, utóbb Gödre is s végre Vácra. Miféle logika vezethetett volna épeszű embert arra, hogy az ilyen utczát éppen *Gödi*-nek nevezze el. Azt is figyelembe kell venni, hogy Vác, Kerepes, Kecskemét, Soroksár stb. Pestnek élelmiszer-szállítói voltak már régen is; az a rongyos gödi pusztá ugyan mit szállított volna Pestre?“

Arany László ellenvetései bennem is megrendítették a hitet

Göd hang- és névadóságát illetőleg s a *Göttergasse* nevet a még magyarázatra várók közé soroztam.

A mult hetekben véletlenül kezembe akadt Pest sz. kir. városának az a térképe, melyet Balla Antal híres pestmegyei mérnöknek a XVIII. sz. végén készített rajza után Karacs Ferencz 1803-ban kicsinyítve rézbe metszett és Ráth Pál az ő „Wegweiser durch Pesth“ cz. munkájához 1804-ben hozzámellékelte. E térképet nézegetve, szemembe tűnt, hogy valamint most az Erzsébettérről, szintűgy már akkor is a „Marktplatz“-ról, három párhuzamos utca vezetett észak felé. E térkép a keletsőt „Drey-Kronengasse“-nak, a középsőt „Zwey-Adlergasse“-nak s a nyugotsót (a Dunához legközelebsőt) „Niederlagsgasse“-nak nevezi. E három utca neve ma: *Nagykorona-utca*, *Sas-utca* és *Bálvány-utca*. Ime a Bálvány-utczának tehát nem *Gödergasse*, hanem *Niederlagsgasse* volt az eredeti neve. Ez már más! A *Niederlagsgasse* a *Marktplatz*ba torkollik, hol évenként négyszer két-két hétig tartó vásárt szoktak a mult század elején tartani. Ebben az utczában levő magazinokba rakták le és őrizték a vásárra kerülő *portékákat*. A *portékák* egyik közönséges német neve: *Güter* (V. ö. ma is: *Gütermagazin*, *Güterbahnhof*, *Güterwagen* stb.) Ez utczát bátran nevezhették a kereskedők *Gütergasse*-nak és az akkori pesti németiség helyesírásával *Güttergasse*-nak. Mikor azután az egykori magazinom-utca alig egy évtized alatt Pest egyik legpompásabb utczájává fejlődött, a „*Güttergasse*“ név euphemiából is könnyen változhatott át „*Göttergasse*“-vá.

Tudom, hogy ez a magyarázat is, noha talán hihetőbb mint az eddigi, mégis csak *hypothesis* s az is marad mindaddig, mig valaki Budapest székesfőváros 1804 és 1815 közti irományaiban rá nem bukkan ez utczanév átmeneti alakjára. SZILY KÁLMÁN.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.*

II.

Katona Lajos: „A *Festetics-codex* bűnbánó zsoltárai.“ (1904. nov. 21-én). A *Festetics-codex* 364—405. lapjain lévő „*Penyencya thartasrol walo psalmosok*“ eredetét kutatva, a felolvasó arra a meglepő eredményre jutott, hogy a bűnbánó zsoltárok nem a 6., 31., 37., 50., 101., 129. és 142. zsoltárok szabad paraphrasisai, mint Volf György hitte, hanem Petrarca „*Septem Psalmi poenitentiales*“-ének szó szerinti hűségű, bár helyenként eléggé esetlen és nehézkes, sőt nem is minden botlástól ment fordításai.

E fölfödözés tisztán nyelvészeti szempontból is értékes, mert kezünkbe adja a *codex* egy részének kulcsát (a *codex* többi része majdnem kizárólag szentírási vagy egyéb *breviariumi* szöveg), a mely eddig, mig az eredeti latin szöveg ismeretlen volt, sok helyütt

* L. MNy. 42.